

BETHLEN ISTVÁN ERDÉLYISÉGE

AZ ERDÉLYI SZÓT itt nemcsak eredethatározó értelemben veszem, hanem politikai alapgondolatot és irányelvet értek alatta. Olyan minőséget, amely egy egész politikai életpályát meghatároz. Divatosan ma transylvanizmusnak neveznék, de ugyanazt mondja ez is, mint amit az „erdélyiség”. Bethlen István erdélyiségéről beszélünk azért, mert ez az erdélyiség Bethlen Istvánra alapvetően jellemző, az erdélyi gondolatra pedig a Bethlen István felfogása iránymutató. Összes nagy politikusaink között jó pár század óta ő a legerdélyibb, s az összes erdélyi politikusok között ismét jó pár század óta ő a legnagyobb.

Bethlen István erdélyiségét három megnyilvánulásban tudom szemléltetni.

Első az, hogy Bethlen István erdélyi ember és nemcsak véletlenül az, hanem szívvel és lélekkel. Az erdélyiség lelki életének, kedélyvilágának legmélyebb rétegeiből ered, ennél fogva jellemének őstényezőit színezi. Ifjúságának minden emléke, családjának minden nagyszerű hagyománya, pályakezdésének minden komoly ígérete, az első csalódása és az első sikere ezzel a világgal függ össze. Lelkében azok a pontok, amelyek leginkább fájnak, azok a húrok, amelyek elszakadtak, azok a sebek, amelyek titkon véreznek, mind az erdélyiséggel vannak kapcsolatban. Erdélynek ő két arcát látta. A századvégi Erdélyt, amelynél verőfényesebb társadalomképet alig találhatott volna a magyar történelemben és az Összeomlás Erdélyét, amelynél sötétebb és szívszaggatóbb képet alig mutat fel a világtörténelem. Aki ezt a két ellentétes világot bejárta, annak a lelkében megmarad valami eltitkolhatatlan mélabú; e mélabúból könnyek szivárognak el nem apadóan és benne elhervadnak a mosolygások.

Azonban ez az érzés nem tisztán hangulati tényező, hanem politikai irányelvvé, alapgondlattá vált Bethlen Istvánnál. Tisza alföldi ember volt és az Alföld hangulata, jelentése, kedélyének legmélyebb rétegeivel szövődött össze és a szenvedélynek legbensőbb

kitöréseit színezte. De az alföldiség nem lett politikai alap gondolatává. Tisza Istvánról nem lehetett azt mondani, hogy a magyar Alföld politikusa volt, mert éppen úgy volt a magyar városé vagy a Bánáté, vagy a Felvidéké. De Bethlen István Erdély politikusa volt és Erdély szemszögéből csinált politikát akkor is, amikor Erdély már nem tartozott a gondjaira bízott magyar nemzethez. Volt abban valami alig elhordozható tragikum, hogy a legerdélyibb lelkű politikus legyen az Erdély nélküli ország gazdája s olyan politikát csináljon, mintha nem is volna Erdély. Ezért volt Bethlen Istvánban mindig ösztönös törekvés, hogy e csonka hazában is Erdély javára csináljon politikát

Bethlen István politikai életművét a magyar nemzet helyreállításának megindítása és előbbrevitele teszi, ő a nagy újrakezdés hőse. Célja az volt, hogy a világháború után egy új Magyarországot alkosson, amely lehetőleg a régi Magyarország folytatása legyen s annak integritását állítsa helyre, ugyanakkor pedig egy más Magyarországot jelentsen. Világos dolog, hogy ezt nem tudta Erdély nélkül elképzelni és mindent, amit a Csonka-Magyarország lábraállítására érdekében tett, úgy tette, hogy azzal Erdély helyreállítását lehetővé tegye. Volt a politikájában valami elhallgatott kritérium, amelyik minden cselekvést abból a szempontból mért meg, hogy jelent-e értéket Erdély szempontjából és ha úgy találta, hogy Erdély helyreállítását hátráltatja, vagy Erdély képét elhomályosítja: rögtön elejtette; ha valamiről azt érezte, hogy Erdélynek hasznára válik, az ottani magyarság sorsát lelkileg vagy erkölcsileg táplálja és előbbre viszi, minden körülmények között végrehajtotta. Tisztán csonkaországi szemmel nézve ezért volt a Bethlen István intézkedésében sok meglepő, érthetetlennek látszó mozzanat, míg azok előtt, akik a magyarság egész életérdekét látták és ebből vizsgálták cselekedeteit: kiderült az ilyen rejtelmes cselekedetek tervszerű és szükséges volta. Bethlen István azért tanúsított tartózkodást egy darabig a Rothermere nevével megindult revíziós mozgalommal szemben, mert nem látta benne tisztán Erdély sorsát. Mihelyt erre a kérdésre ő, — s egyedül csak ő — megtalálta az egyetlen lehetséges feleletet: a revíziónak hasznosabb és céltudatosabb előmozdítója lett, mint bárki más.

Bethlen István látta tisztán, hogy a legfontosabb magyar életkérdés: kimutatni azt, hogy Európa békéje és a magyar igazság felismerése egyet jelent. Ezt úgy is ki lehet fejezni: meggyőzni Európát, hogy nem csak erkölcsi kötelessége, hanem legnagyobb politikai érdeke a Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanságot jóvátenni. Ezáltal lett a revízió az európai reálpolitikának egyik tengelye s azon mértékben van remény a revíziós mozgalom győzelmére, amily mértékben sikerül ezt a meggyőződést az európai köztudatban meggyökereztetni és állandóvá tenni.

A revíziós politikának sarkpontja azonban az erdélyi kérdés megoldása, mert e nélkül revízió sincs, de magyar megújulás sincs. Ezt ismét Bethlen István állította előtérbe. Nem azért, mert szerette Erdélyt. Ha véletlenül felvidéki vagy bánáti ember lett volna, akkor is ugyanezt mondta volna; mert ez már nem a hangulat, hanem

a felismerés dolga. Az erdélyi medence földrajzi alkatánál fogva a végzet teknője. Magának nem elég, másnak sok. Tragikum a ráutaltság és a fölöslegesség együttese. Csak egy másik, nagyobb medencével ad életegységet, de ebben az egységben már átutalás és megkülönböztetés van. Mégis, annál az egyszerű ténynél fogva, hogy a Délkeleti Kárpátok hegylánca abszolút népválasztó, míg az Erdélyi érchegeység s a Szamos, Kőrös, Maros völgye inkább népkapcsoló, mint elválasztó tényező: az erdélyiség antinómiája az, hogy csak Magyarországgal élhet, de tőle is szükségképpen elkülönözve él. Az erdélyiség tehát sors; azután program; s az a legjobb Program, mely ezt a sorsot — misszióvá emeli.

Így lesz Erdély missziója az, hogy aranyhíd legyen Kelet és Nyugat, két egymásra utalt nép: a magyar és román között. Politikai kapocs két nagy alföld között, — mint ahogy mindig is az volt, amikor — élt. Így keletkezett a Bethlen István ismeretes „transylvanus conceptió“-ja: a három nemzetből összetevődő független békeállamról, Erdélyről.

Ez a felfogás senki mástól nem származhatott, csak erdélyi embertől. Az, hogy ilyen élet volt, az, hogy ilyen élet lehetséges, erdélyi emberre nézve tapasztalás, mindenki másra elmélet vagy feltevés.

Még egy harmadik arca van a Bethlen István erdélyiségének. Erdélyi benne az a szemlélet, hogy ez a terv egyáltalán lehetséges. Lehetséges azért, mert a történelemben erősebb a lélek, mint a természet vagy az anyag. A nemzet mindenekfelett lelki és erkölcsi erő s csak másodsorban fizikai hatalom.

Csak Erdélyből jövő ember vallja azt, hogy azon a csodálatos kis földön három nemzet, három műveltség, három lélek meg tud élni és fel tud virulni úgy, hogy egyik a másikat nem gátolja, nem nyomja el, hanem előreviszi és ihleti. Csak erdélyi ember beszélhet arról, hogy a független Erdély aranyhíd lehetne Nyugat és Kelet között. Ez a kiegyenlítés, kiegyensúlyozás, mint a politikai cselekvés alapvető képlete, egészen erdélyi gondolat és Bethlen István ennek a gondolatnak és ennek a politikai technikának volt nemzedékében — sőt nemzedékek óta — legnagyobb művésze. Engedni az ellenmondásokat és bízni abban, hogy kiegyenlítik egymást; vállalni a kiegyenlítés eredőjét s rábízni az élet kockázatát: ez a transylvanizmus gyökere, amely legtisztábban, leghatalmasabban Bethlen István politikai művében nyilvánul meg.

Erdélyi a Bethlen István politikájában az irracionális elem: az ihletés, a kockázat, a fantázia. Az, ami nem mérhető és nem magyarázható, mert a lelki alkat lényeges és eredeti vonása.